

# Sendt til verden – men hvordan?

Noen trekk fra kontroversene omkring sendelsesforståelsen i tidlig etter-reformatorisk tid

AV JAN-MARTIN BERENTSEN

## I

«Sendt til verden» lød det programmatisk tema for Det lutherske verdensforbunds femte generalforsamling i Evian i 1970.<sup>1</sup> Det annet vatikankonsils dekret om kirkens misjonsvirksomhet – *Ad Gentes* – starter med å fastslå at «Gud har sendt Kirken til alle folkeslag . . .»<sup>2</sup> Den evangelikale *Lausannepakten* har vært spredd under vignetten «Hele Kristi menighet skal bringe hele evangeliet til hele verden», tatt fra paktens egen artikkel om «Kirken og evangelisering».<sup>3</sup> Kirkens sendelse til verden er m.a.o. en grunnleggende misjonsteologisk erkjennelse innen alle kirkens leire i vår tid.

Men det selvsagte har ikke alltid vært selvsagt. Hva som idag fremstår som en udiskutabel, økumenisk erkjennelse har det kostet teologisk arbeid og strid å vinne fram til. Ikke – vel å bemerke – fordi man var uvillig til å ta Mesterens ord på alvor, men tvert imot fordi man ville være tro mot hans ord slik man nå engang forsto dem. Kanskje kan det i denne tid hvor talen om kirkens sendelse lyder selvsagt, være nyttig å rekapitulere noen trekk fra de dager da saken var kontroversiell. Vi skal i det følgende forsøke å trekke noen linjer fra debatten på dette området i tidlig etter-reformatorisk tid, særlig med tanke på forståelsen av *misjonsbefalingen i Mt. 28 og apostolatet*.

Reformatorenes eget syn på kirkens sendelse er et stort kapittel som vi i denne sammenheng ikke skal gå nærmere inn på.<sup>4</sup> For å forstå den etter-reformatoriske tids kontroverser som vi her er ute etter, er det dog viktig å ha et par ting klart for oss. For det første, *romersk-katolsk* misjonsforståelse i middelalderen hang nøye sammen med kirkens syn på paven som Peters etterfølger og «Kristi vikar» med universell autoritet og makt på Mesterens vegne. Med andre ord, romerkirkens misjonsforståelse hang intimt sammen med dens forståelse av *apostolatet*. Når da nettopp synet på pavens

stilling og apostolatet hørte med til de fundamentale ting i reformasjonens oppgjør med Rom, og paven som avgjørende bindeledd mellom flokken på Galilea-fjellet og samtidens kirke ble borte, krevdes en fundamental nyorientering for å komme til anerkjennelse av den fortsatte gyldighet av Mesterens befaling til sine apostler.<sup>5</sup>

På den annen side har – for det andre – også *gjendøperens* forståelse av Mt. 28 og kirkens sendelse vært medbestemmende for reformatorenes reaksjon og posisjon. Døperne anvendte nemlig flittig dåps- og misjonsbefalingen, i første rekke som belegg for sin lære om troendes dåp/voksendåp, men også for sin forståelse av kirkens sendelse.<sup>6</sup> Dermed måtte reformatorene også mot det hold reservere seg overfor en sendelsesforståelse og et syn på Mt. 28 som ikke kunne godtas.

Forøvrig skal vi her la reformasjonstiden ligge og følge den indre-protestantiske diskusjon omkring Mt. 28 og apostolatet fra ortodoksien og inn i pietismens tid. Plassen tilsier at vi hovedsakelig må holde oss på luthersk mark.

## II

Ortodoksiens toneangivende teologer var på dette punkt – som på så mange andre – bestemt av polemikken mot motreformasjonen. Imidlertid synes den direkte foranledning til *Johann Gerhards* behandling av misjonsbefalingen og apostolatet i *Loci Theologici* å ha vært den nederlandske protestanten Hadrianus Saravia.<sup>7</sup> Saravia gjorde allerede i 1590, i skriftet med den nette tittel *De diversis ministrorum Evangelii gradibus, sicut a Domini fuerunt instituti* (Om de forskjellige grader av evangeliets tjenere, slik de er innstiftet av Herren), et stort nummer av at Herrens misjonsbefaling i Mt. 28 fortsatt har gyldighet for kirken. Saravias konklusjon er meget interessant: Siden misjonsbefalingen har fortsatt gyldighet, må de reformerte kirker innføre *episkopat i apostolisk suksesjon* med myndighet til fortsatt å sende på kirkens vegne.<sup>8</sup> Heller ikke for protestanten Saravia kunne altså misjonsbefalingens gyldighet løses fra sammenhengen med de første apostler formidlet ved episkopal suksesjon.

Johann Gerhard tar opp hansken under loci XXIII Om Kirken og XXIV Om Kirkens Embete. Under henvisning til skriftord som Mk.

16,20; Rom. 10,18 og Kol. 1,23 fremholder han at evangeliet allerede ved de første apostor er kunngjort over hele verden, i det minste er «gjenlyden» av deres forkynnelse nådd fram til alle.<sup>9</sup> Gerhard underbygger dette ved å vise til likhetspunkter mellom kristen tro og religiøse forestillinger blant hedningene i den nye verden.<sup>10</sup> Til forståelsen av *apostolatet* er tre momenter vesentlige, ifølge Gerhard. For det første skulle apostolatet ivareta evangeliets forkynnelse, sakramentforvaltningen og nøklemakten. For det andre lå det til apostolatet å føre tilsyn med kirken. For det tredje skulle det, etter et umiddelbart kall fra Herren selv, stå for evangeliets forkynnelse i hele verden. Sammen med dette siste hørte ufeilbarlighetens privilegium og evnen til å gjøre under.<sup>11</sup> Hva nå de to første momenter angår, så er disse – ifølge Gerhard – overdradd fra apostolatet «til kirkens tjenere og det kirkelige regimentet» og således fortsatt i funksjon.<sup>12</sup> Til det tredje moment, derimot, sier Gerhard at «ingen har vært apostlenes etterfølgere. Oppdraget med å forkynne evangeliet i hele verden . . . fikk sin ende med apostlene.»<sup>13</sup> Kirken i nåtiden mangler nemlig det uformidlede kall fra Herren (*vocatio immediata*), ufeilbarligheten (*infallibilitas*), den undergjørende evne (*thaumaturgia miraculosa*) og Kristi synlige nærvær i kjødet (*visio Christi in carne*).<sup>14</sup> Dermed avvises alle grunner som anføres for at kirken fortsatt skulle ha noen plikt til misjon. Tanken er for Gerhard «absurd».<sup>15</sup>

I Johann Gerhards argumentasjon ligger åpenbart polemikk både mot romersk-katolsk apostolatsforståelse og pave-teologi, og mot visse svermeriske etterlysninger av den undergjørende kraft i kirkens samtid. Hans forståelse av Mt. 28 og kirkens sendelse er m.a.o. bestemt utfra den dobbelte front som utviklet seg allerede under reformasjonstiden.

Johann Gerhards argumentasjon ble i stor grad bestemmende for den lutherske ortodoksi. Det fremgår tydelig bl.a. av den betenkning om kirkens misjonsplikt som *det teologiske fakultet i Wittenberg* avga en liten mannsalder senere – i 1651. Betenkningen var forårsaket av riksgreve Erhardt Truchsetz zu Wetzhausen. Ettersom troen ifølge evangelisk tro kommer av forkynnelsen, ville riksgreven gjerne vite hvordan verden («Orient, Meridies und Okzident») skulle nå til den tro som «alene gjør salig», om ikke evangeliske kirker sørget for Ordets forkynnelse blant hedningene.<sup>16</sup> Den påfølgende betenkning fra Wittenberg-teologene kan sammenfattes i følgende punkter:<sup>17</sup>

1. Befalingen om å gå ut i all verden er et personlig privilegium gitt de første apostler, likesom evnen til å gjøre under. Dette oppdrag er allerede fullført. (Samme skriftbelegg for dette som hos Gerhard.) «Var det ikke slik, da måtte enhver predikant, ja, til og med paven selv, dra ut i all verden og forkynne, noe som dog ikke skjer.»
2. Ettersom hverken «papister» eller lutheranere kan fremvise noen [umiddelbar] guddommelig befaling om å preke i all verden, så skal enhver biskop og «predikant» forbli i de menigheter de er kalt til. (Som belegg anføres her Acta 14,23; 20,28; Tit. 1,5 og 1. Pet. 5,1f.)
3. Gud har «ved Adam, Noah og de hellige apostler» latt det forkyntes for hele menneskeheten. Ingen kan unnskyldes seg med uvitenhet. Når hedningene nå sitter i mørket, er det straffen for deres egen uaktsomhet og utakknemlighet. (Skriftbelegg: Acta 13,46 og 18,6.)
4. Det fins «blant tyrkerne, de papistiske fyrster, barbariske folk og ikke-kristne» alltid noen kristne som Gud kan bruke til å føre mennesker til sann gudserkjennelse.
5. Førøvrig er det den verdslige øvrighets plikt å sørge for den sanne gudserkjennelses utbredelse blant de folk som ved forskjellige tilskikkelser måtte komme under deres herredømme. Øvrigheten er nemlig kirkens «pleier og amme-mor», noe som begrunnes med henvisning til det israelittiske kongedømmet i GT.

Betenkningen er opplysende med hensyn til de ortodokse teologers forståelse av misjonsbefalingen i dens sammenheng med apostolattet og kirkens embete. Misjonsbefalingen som personlig privilegium til de første apostler, er allerede utført og derfor ikke relevant for kirken idag hva dens ord om å gå ut i all verden angår. Kirkens embetsbærere skal derfor bli i de menigheter hvortil de er rettelig kalt, og i den grad den sanne gudserkjennelse skal søkes utbredt, er det et ansvar som tilligger den verdslige øvrigheten. Tanken om en kirkens sendelse utover de grenser innen hvilke den befinner seg, eier ikke rom i dette perspektiv. Eller kanskje er det riktigere å si: Den eier rom bare forsåvidt som den kan avledes av det verdslige kirkestyrets ansvarsområde.

### III

Vi har allerede sett at ortodoksien ble utfordret ikke bare av katolikker og «svermere», men også av representanter fra egne rekker. I Nederland hadde fremtredende teologer tatt opp arven etter Saravia og utgitt en rekke skrifter hvori det ble argumentert både bibelteologisk og systematisk for misjonsbefalingens fortsatte gyldighet og kirkens alminnelige sendelsesplikt.<sup>18</sup> Hvor meget av sine tanker grev *Justinianus von Weltz* hentet fra dette hold kan være vanskelig å avgjøre, men kontakt over grensen har der vært.

Justinianus var opprørt over Wittenberg-teologenes betenkning av 1651 og gikk sterkt i rette med deres synspunkter.<sup>19</sup> La oss her bare nevne de to momenter fra hans argumentasjon som er av spesiell interesse fra vårt synspunkt. For det første tar han opp ortodoksiens hovedargument, at Herrens misjonsbefaling skulle ha gyldighet bare for de første apostler. Hele kirkens historie taler imot at dette kan være tilfelle, sier han. Dessuten, og viktigere: Når Kristus selv sier at hans ord ikke skal forgå, hvorfor lar så vi hans ord fra himmelfarten ikke gjelde mere? «Enhver upartisk leser som elsker sannheten, kan lett forstå et denne befaling også gjelder kirken idag, og kan slutte følgende: Har Kristus befalt apostlene at de skulle lære de kristne å holde alt som han hadde befalt dem, så har han også befalt dem å lære de kristne at de til enhver tid skal sende dyktige mennesker ut og si til dem: Gå dere ut og lær og undervis i den kristne tro. For hvordan rimer det at Kristus skulle ha befalt apostlene å lære de kristne å holde alle hans bud, *bare ikke det umiddelbart foregående: Gå ut . . . ?*»<sup>20</sup>

For det andre tar han fatt i Wittenberg-teologenes dogmatiske anliggende, deres syn på «predikantenes» kall og embete. Mot dette fremhever Justinianus at Herrens befaling om å forkynne evangeliet i hele verden *ikke bare angår «predikantene»*. Skulle ikke Gud kunne kalle et menneske spesielt (extraordinarie) til denne tjeneste? Hvem kalte og sendte de første misjonærer ut blant hedningene i det første århundre? Derpå nevner han en rekke eksempler fra kirkehistorien på Guds spesielle kall til misjon. Teologene kan m.a.o. ikke avvise misjonstanken ved å henvise til at de ordinerte biskoper og «predikanter» skal forbli i sine embeter ettersom de ikke har noe ordinært kall til en slik tjeneste.

Vi ser altså at tanken på kirkens sendelse i og med Justinianus bryter på utfra en betydelig nyorientering i synet på Mt. 28 og kirkens apostolisitet.

#### IV

Nå er ikke alt sagt om ortodoksien i og med Johann Gerhard og Wittenberg-teologene. Den «fromhets-ortodoksi» (i mangel av et bedre ord) som med utgangspunkt i Johann Arndt vokste fram på siste halvdel av 1600-tallet, ble av stor betydning for ettertiden – også fra vårt spesielle synspunkt. To av dens mest innflytelsesrike personer var professoren *Heinrich Müller* og presten *Christian Scriver*. Müller sto helt og fullt på de tidlige ortodokse teologers grunn i synet på misjonsbefalingen i MT. 28. Den gjaldt bare de første apostler, som også – ifølge Rom. 10,18 og Kol. 1,6 og 23 – hadde bragt evangeliet ut i all verden. Det interessante er imidlertid at dette for Müller ikke innebar avvisning av misjonstanken.<sup>22</sup> Selv om misjonsbefalingen bare gjaldt de først apostler, skal dog verdslige og geistlige myndigheter sørge for at evangeliet forkynnes for hedningene «så også de som er der ute kan føres inn, og det blir en hjord og en hyrde.»<sup>23</sup>

Større betydning enn Müller fikk Christian Scriver, ikke minst gjennom boka *Sjeleskatt*. Her klager Scriver bittert over at mange er opptatt med å berike seg fra den nye verden, mens bare få er opptatt av å bringe ut «Kristi evangeliums sjeleskatt.»<sup>24</sup> Det er spesielt av interesse for oss å legge merke til at Scriver åpenbart ikke deler det ovennevnte ortodokse syn på *apostolatet*. Dette fremgår med all tydelighet av hans ordbruk når han skriver at sjelen vedblir å trygle og be Herren om at han «i sin store kjærlighet må oppvekke lærere og *apostler*, utruste dem med ånd, kraft og gaver og sende dem til de ikke-troende.» Og når han videre kan spørre: «Ber dere at Gud vil oppvekke trofaste, åndelige og ivrige mennesker og sende dem *som apostler* til disse folk?»<sup>25</sup> Med andre ord er det tydelig hos Scriver at den funksjon av *apostolatet* som Gerhard reserverte for den første apostelkrets, den har fremdeles gyldighet i kirkens liv. Scriver representerer et vesentlig bindeledd mellom den ortodokse tilkorkommenhet i synet på kirkens apostolisitet og den nyorientering som for alvor bryter gjennom med pietismen.

#### V

Vi skal avrunde vårt beskjedne ekspose med et par gløtt fra pietismens tid og tanker. Førte år etter Wittenberg-betenkningens avvisning av alle oppfordringer til misjon utgir pietisten *Christian Gerber* sin bok *Unerkannte Sünden der Welt* (1690). Her fører han inn

et nest siste kapitel med overskriften «Om vår likegyldighet og slapphet i utbredelse og fremme av Kristi rike og hans ære.»<sup>26</sup> I dette «syndespeil» stilles likegyldighet for misjonens sak på linje med tyveri og usedelighet! Det sier litt om den markante nyorientering som har skjedd over noen få decennier.

Vi skal ikke her referere Gerbers misjonsmotivasjon i sin helhet. Den inneholder en rekke momenter som nå er karakteristisk for pietismen. Fra vårt synspunkt er det av interesse å legge merke til at misjonsforpliktelsen ikke primært motiveres utfra Mt. 28. Derimot henvises det til en rekke tekster fra *Det gamle testamente*, ikke minst hos profetene, og Gerber sier at disse perspektiver er så rike at de ikke kan sies å være oppfylt i aposteltiden.<sup>27</sup> Hva *kall og embete* angår, så er det riktig nok, sier Gerber med sin nære venn Spener, at den som har et bestemt kall og embete her hjemme ikke skal forlate det. Kirken skal imidlertid sende spesielt til denne tjenesten. Særlig påligger denne plikten den verdslige og geistlige øvrighet, som i praksis kan utrette mest. Og de som sendes bør få en skriftlig «vokasjon» og ordineres med kirkens ordinasjon så det skal være klart at det også her dreier seg om å være «rettelig kalt».<sup>28</sup> Med andre ord: Mens man i Wittenberg avviste tanken om en sendelse til hedningene utfra et overordnet syn på apostolat og embete som bandt kirkens tjenere til de eksisterende menigheter, så går man her ut fra *en overordnet misjonsforpliktelse* og tilrettelegger embetsforståelsen på et vis som åpner for kirkens sendelse til hedningene.

Avslutter vi så hos vår egen *Hans Egede* – og det kan vel passe seg i et festskrift til Egede-instituttets leder de siste ti år – så synes trådene å løpe sammen fra ortodoksi og pietisme.<sup>29</sup> Både med ortodoksens teologer og med Spener og Gerber i hånd kunne Egede trygt ha blitt i sitt kall. Han er jo allerede prest i embete når misjonskallet bryter på. Egede har åpenbart kjempet adskillig nettopp med dette. Han kommer dog til det resultat at det vel neppe kan være verre å forlate et kall – som jo kan få en ny sjelesørger – for å forkynne evangeliet for de som aldri har hørt, enn det er å forlate det for et annet som gir større ære og bedre inntekt.<sup>30</sup>

Også Hans Egede finner den bibelteologiske basis for misjonsforpliktelsen i et langt bredere materiale enn Mt. 28. Han henviser til Salmenes bok, til profetene og til Guds universelle frelsesvilje slik denne kommer til uttrykk i 1. Tim. 2,4 og 2. Pet. 3,9. Hva misjonsbefalingen i Mt.28 angår, sier han at den «. . . uden Tvivl ikke allæne gik Apostlerne an, og kand restringeres alleene til deres Tid,

men tilkommer og den Christen Kirke indtil Verdens Ende.»<sup>31</sup> Det kan ikke herske tvil om at de første apostler har forkynt evangeliet i hele verden. Det sies klart i Rom. 10,18 og Kol. 1,23. Men hva som er like klart, sier Egede, er at evangeliet ikke er *mottatt* i alle folk, «thi mand finder dog paa endeel Stæder i Hedenschabet icke noget vist Tegn til at der nogensinde skulle hafve været nogen plantet Kirche eller troende Forsamling.»<sup>32</sup> I denne sammenheng kommer hans forståelse av kirkens sendelse klart til uttrykk. Det forholder seg nemlig slik at Gud gjør mennesker salige *ved Ordets forkynnelse*, og til denne Ordets forkynnelse sender ikke Gud engler fra himmelen, men mennesker: «. . . derfor har Hand sendt sine Propheet, derfor er Hand og kommen selv i Kiødet, derfor har Hand sendt sine Apostle; og der effter dags *har Hand befallet sin Christen Kirche dend Omsorg.*»<sup>33</sup> Hva betyr så det? Hvem tenker Egede på med uttrykket «sin Christen Kirche»? Han gir klar beskjed i det umiddelbart følgende: «. . . hertill ere vell dend sambtlige Kirchis Lemmer i Allmindelighed tilforbunden at gjøre der till, hva de kand. Men i Synderlighed tilkommer det de begge Ober Stender, sc. Regiære- og Lærestanden.»<sup>34</sup> Uttrykket er interessant. Det sier at Egede dels legger misjonsforpliktelsens ansvar på kirkens enkelte lemmer, dels på kirkens styrelse representert ved den geistlige og verdslige øvrighet. Ortodoksiens avgjørende vekt på den verdslige øvrighets og fyrstens ansvar er m.a.o. radikalt myket opp med pietismens betoning av den troende menighet.

Generelt må vi til Egedes prinsipielle tilretteleggelse av misjonsforståelsen si at han i flere henseender vel står på ortodoksiens grunn. Samtidig er innflytelsen fra pietismen så sterk at ortodoksiens standpunkter mykes opp på et vis som virker gjennomreflektert og engasjerende.<sup>35</sup> Det var neppe for ingenting at både Bergensbispen og Trondheimsbispen – som Egedes brev av 1710 passerte gjennom – sa seg enig i hans synspunkter. Henvendelsen til kongen året etter fikk sogar biskopelig anbefaling.

Sendt til verden – men hvordan? Reformasjonen innebar et fundamentalt oppgjør med vesentlige teologiske forutsetninger for middelalderkirkens sendelsesforståelse. For reformasjonens kirker måtte sendelsen baseres på nye fundament. Det er interessant å se hvordan disse vokser fram. Når den katolske historiker Maurus Galm sier at ortodoksiens fornektelse av kirkens misjonsplikt grunnet seg mere i forlegenhet enn i overbevisning, så kan der saktens



være et snev av sannhet i det.<sup>36</sup> Det fremgår av alle aktstykker at romerkirkens misjon stadig – og ikke minst ved opprettelsen av Kongregasjonen for troens utbredelse i 1622 – representerte en utfordring til protestantisk etterfølgelse i en eller annen form. Når denne uteble, trengtes det saktens forklaring og argumentasjon. Likevel kan det neppe være tvil om at selv ortodoksiens negative posisjon er et stadium i den seriøse teologiske bearbeidelse av nye fundamenter. Så hører det til vår tids økumeniske erkjennelse at kirken er sendt med evangeliet til folkene. Det er blitt selvsagt. Men denne sendelses *hvordan* kan aldri bli selvsagt. Det spørsmål må kirken og teologien bearbeide til enhver tid, om Herrens oppdrag skal fullføres.

## NOTER

- 1) Kfr. rapporten *Sent into the World. The Proceedings of the Fifth Assembly of the Lutheran World Federation, Evian, France, July 14–24, 1970*, Minneapolis 1971.
- 2) *De Activitate Missionali Ecclesiae: Kirkens misjonsvirksomhed*, København 1966, s. 15.
- 3) Kirsti Mosvold/Bent Reidar Eriksen: *Visjonen fra Lausanne*, Oslo 1977, s. 58.
- 4) Se til den nyere diskusjon om saken I. Øberg: «. . . i hans navn skal omvendelse og tilgivelse for syndene forkynnes for alle folkeslag», TTK, Nr. 2/1984, og den der anførte litteratur.
- 5) Det er interessant å se at motreformasjonen med f.eks. Roberto Bellarmino betraktet protestantenes mangel på misjonsvirksomhet nettopp som et vitnesbyrd om deres manglende *apostolisitet*. (Kfr. Wolfgang Grössel: *Die Mission und die evangelische Kirche im 17. Jahrhundert*, Gotha 1897, ss. 10ff, og Maurus Galm: *Das Erwachen des Missionsgedankens im Protestantismus der Niederlande*, St. Ottilien 1915, ss. 8ff.)
- 6) Wolfgang Schäufele: *Das missionarische Bewusstsein und Wirken der Täufer*, Neukirchen-Vluyn 1966, ss. 73–79.
- 7) Johannes Verkuyl: *Contemporary Missiology*, Grand Rapids 1978, s. 20. Så også Galm op.cit., s. 35.
- 8) Galm op.cit., s. 34. Saravias skrift ble utgitt i England og røper åpenbar anglikansk episkopal innflytelse.
- 9) Gustav Warneck: *Geschichte der protestantische Missionen*, Berlin 1913, ss. 27–28.
- 10) *Ibid.*, ss. 28–29.
- 11) *Ibid.*, s. 30.
- 12) Siteret etter Warneck op.cit., s. 30.
- 13) «Respectu tertii nullus fuit apostolorum successor. Mandatum praedicandi evangelium in toto terrarum orbe . . . cum apostolis desiit.» (*Ibid.*, s. 30)
- 14) *Ibid.*, s. 30.
- 15) *Ibid.*, s. 30.
- 16) *Ibid.*, s. 26.

- 17) Sammenfatningen er gjengitt i disse fem punkter hos Horst Bürkle: *Missions-theologie*, Stuttgart 1979, s. 47. Kfr. også Warneck op.cit., s. 27. Våre sitater er hentet fra Warneck.
- 18) Vi tenker f.eks. på Justus Heurnius (1587–1651), Gisbertus Voetius (1589–1676) og Johannes Hoornbeeck (1617–1666). Se til disse Galm op.cit., og Verkuyl op.cit., ss. 19–22. (Verkuyl bygger i alt vesentlig på Galm.) Det er verd å merke seg at ingen av disse gikk inn på Saravias tanker om episkopat og apostolisk suksesjon, om de ellers fulgte ham i mangt.
- 19) Justinians tanker ble offentliggjort i fire mindre skrifter på 1660-tallet, av hvilke kanskje det første er mest kjent: *Kurzer Bericht, wie eine neue Gesellschaft unter den rechtgläubigen Christen Augsbürgerischer Konfession aufgerichtet werden könne*. Til Justinians' skrifter se f.eks. Warneck op.cit., ss. 31–38 og Bürkle op.cit., ss. 48–49.
- 20) Etter Warneck op.cit., s. 33. Uthevet av oss.
- 21) Ibid, s. 34.
- 22) Erling Danbolt: *Misjonstankens gjennombrudd i Norge*, Oslo 1947, ss. 19–20.
- 23) Etter Danbolt op.cit., s. 19.
- 24) Etter Warneck op.cit., s. 39.
- 25) Begge sitater etter ibid., s. 39. Uthevelsene er våre.
- 26) «Von unser Nachlässigkeit und Schlaflsucht in Ausbreitung und Beförderung des Reiches Christi und seiner Ehre.» Danbolt op.cit., s. 20.
- 27) Ibid., s. 20.
- 28) Ibid., s. 21.
- 29) Til forståelse av Egedes prinsipielle begrunnelse av misjonsplikten er hans tre brev til kongen av 1710, 1711 og 1718 de vesentligste aktstykker. Med tanke på den prinsipielle misjonstenkning karakteriserer Danbolt brevet fra 1711 som «et monument i norsk misjonshistorie.» (Danbolt op. cit., s. 28).
- 30) Ibid., s. 21.
- 31) Fra Egedes brev av 1710, sitert etter ibid., s. 18.
- 32) Fra brevet av 1711. Ibid., s. 22.
- 33) Ibid., s. 24. Uthevet av oss.
- 34) Ibid., s. 24.
- 35) Danbolt synes å gå vel langt når han sier at Egede «står klart på ortodoksens grunn.» (Ibid., s. 28. Uthevet av oss.) Polemikken mot ortodoksien er dog til tider åpenbar.
- 36) Galm op.cit., s. 19.